a *PPŠ* submachine gun (46 shots). Somewhat fewer shots were fired using a *Mauser* carbine (11 shots), a pistol of unknown type (9 shots), a *MAS–36* carbine (3 shots), a *TT* pistol (2 shots), or a *Lee–Enfield* rifle (2 shots). The lack of bullet casings indicated that most were collected upon the conclusion of training exercises.

Gediminas Petrauskas, Žilvinas Montvydas, Aistė Petrauskienė

Partizanų bunkerių ir žeminių žvalgymai Jurbarko rajone

2020 m. rugpjūtį LLKĮS devintosios pilietinės jaunimo vasaros stovyklos „Laisvės kovų atmintis“ metu žvalgė Lietuvos partizanų bunkerių ir žeminių vietas Jurbarko rajone, Globių ir Varnaitinės miškuose. Aptikti radiniai perduoti TKM. Straipsnyje koordinatės nurodomos LKS94 sistemoje.

Globių miške (Jurbarkų sen.) buvo tęsiami 2017 m. pradėti partizaninio karo vietų žvalgymai (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 644–646), ieškota čia įvykusių kautynių pėdsakų. 1948 m. rugsėjo 15 d. šiame miške, anuomet vadintame Purviškių mišku, susitiko Kęstučio apygardos Butigeidžio (anksčiau Lydžio, Aukuro) rinktinės štabo nariai. Susitikimo tikslas buvo Jono Stoškaus vadovaujamo Eimučio būrio inspektavimas ir tolesnių kovos veiksmų suderinimas. Iš viso į stovyklavietę miške atvyko 26 partizanai, iš kurių 12 po pietų išvyko gavę užduotis (*LYA*, f. K–41, ap. 1, b. 1639, l. 191).

Išanalizavę agentų Sabučio, Liepos ir Varno agentūrinius duomenis, saugumo darbuotojai žinojo, kad partizanai laikosi Eržvilko ir Gaurės valsčių paribyje, Purviškių miško 5, 9, 10, 15, 16 ir 17 kvartaluose. Iki tol nuo 1948 m. liepos Purviškių miške surengtos dvi Eimučio būriui sunaikinti skirtos karinės čekistinės operacijos baigėsi be rezultatų (nustatytos stovyklos su keliomis palapinėmis ir bunkerio vietos) (*LYA*, K–1, ap. 1, b. 1692, l. 248).

Operatyvinės bylos duomenys liudija, kad rugsėjo 15-osios rytą stovyklavietę su gerai užmaskuotomis palapinėmis pradėjo supti apie 100 MGB vidaus kariuomenės Gdansko 273 -iojo šaulių pulko kareivių ir MGB Tauragės valsčiaus poskyrio stribų. Po pietų prasidėjusios ir 3 valandas (nuo 16 iki 19 val.) trukusios kautynės nusinešė 13 partizanų gyvybes: Butigeidžio rinktinės štabo viršininko Juozo Stanevičiaus-Gedimino (g. 1916 m.), štabo narių Mečislovo Dargužo-Aro (g. 1926 m.), Simo Gavėnios-Drąsučio (g. 1910 m.), Broniaus Kačiušio-Jūros (g. 1924 m.), Simo Macaičio-Sakalo (g. 1922 m.), Vlado Narušonio-Šilo, Naro, Jono (g. 1904), Alekso Valanto-Žydrūno (g. 1926 m.), Eimučio būrio partizanų Juozo Dailidaičio-Valiaus (g. 1917 m.), Boleslovo Jurkausko-Boliaus, Santvaro (g. 1925 m.), Dominyko Mišeikio-Arūno (g. 1923 m.), Juozo Remeikio-Pilėno (g. 1908 m.) ir Prano Strainio-Pranciškaus (g. 1920 m.) (*Laisvės kovotojų prisiminimai*, Vilnius, 2009, d. VII, kn. 1, p. 718, 721–722). Žuvusių partizanų palaikų užkasimo vieta nežinoma.

Suimtas virėjas, buvęs ryšininkas Jonas Lengvenis-Barsukas, Pūkas (g. 1891 m.) buvo nuteistas 10 metų lagerio, o kitą dieną po kautynių Purviškių miško 9 kvartale surastas sunkiai į kojas sužeistas partizanas Vladas Pečkauskas-Gegužiukas (g. 1927 m.) areštuotas ir nukankintas Kauno kalėjime (*Lietuvos gyventojų genocidas*, Vilnius, 2007, t. III, kn. 1, p. 778; kn. 2, p. 106). Nors literatūroje teigiama, kad daliai partizanų iš apsupties pavyko prasiveržti, šių ir operatyvinių bylų duomenų santykis lieka neaiškus.

Ekspedicijos metu Globių miške užfiksuotos ir žvalgytos dviejų bunkerių ir vienos žemi-

1 pav. Globių (Purviškių) miško partizanų bunkerio III duobė iš ŠV. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 1. A NW view of the pit of partisan bunker III in Globiai (Purviškiai) forest.

nės vietos. *Partizanų bunkerio II* vieta yra Globių miško 17 kvartalo 43 sklype, 530 m į PR nuo 2017 m. žvalgytos žeminės I, 270 m į Š nuo 17 ir 23 kvartalus skiriančios kvartalinės linijos (6120457; 410435). Bunkeris įrengtas sausoje nežymiai nuolaidėjančioje ŠR–PV kryptimi pailgoje pakilumoje spygliuočių miške. Šalia bunkerio auga kelių dešimčių metų senumo pušys, į P nuo jo driekiasi miško keliukas. Sprendžiant iš 1950 m. tarybinio karinio topografinio žemėlapio (M 1:25 000), partizaninio karo metais bunkerį iš R pusės juosė pelkėti miško plotai. Bunkerio duobė orientuota ŠR–PV kryptimis, ji 3,2x2,3 m dydžio, apie 1,3 m gylio. Įėjimas į bunkerį, tikėtina, buvo jo viršuje.

Metalo ieškikliu žvalgant bunkerio duobės aplinką, aptikta 7,62x54R mm kalibro šovinio tūtelė ir kulka, 2 neiššauti 7,92x57 mm *Mauser* kalibro šoviniai ir 3 tūtelės, 26 mm kalibro signalinio šovinio tūtelės dugnas, artilerijos sviedinio skeveldra ir 6 fabrikinės vinys. Radiniai telkėsi keliose vietose į R ir ŠR nuo bunkerio duobės, o patys tolimiausieji surasti už 13,5 m į ŠR nuo jos. Žvalgant aptikti rusiški (7,62x54R mm kalibro) ir vokiški (7,92x57 mm *Mauser* kalibro) šaudmenys, rusiško signalinio šovinio tūtelės dugnas liudija, kad prie bunkerio vyko kautynės. Gamybos metai įmušti tik ant vienos 7,62x54R mm kalibro šovinio (1940 m.) ir signalinio šovinio (1935 m.) tūtelės, todėl nustatyti tikslesnę spėjamų kautynių datą nėra galimybės. Fabrikinės vinys siejamos su bunkerio konstrukcija ir įrengimu, o artilerijos sviedinio skeveldra su partizaninio karo įvykiais nesusijusi.

Partizanų bunkerio III vieta yra Globių miško 17 kvartalo 43 sklype, 560 m į PR nuo 2017 m. žvalgytos žeminės I, 150 m į ŠR nuo bunkerio II (6120563; 410546). Bunkeris įrengtas toje pačioje sausoje nežymiai nuolaidėjančioje ŠR–PV kryptimi pailgoje pakilumoje spygliuočių miške, kelių dešimčių metų senumo pušimis apaugusioje vietoje. Į P nuo bunkerio driekiasi jau minėtas miško keliukas, į PV nuo jo partizaninio karo metais telkšojo pelkėti miško plotai. Smėlio kopos šlaite išlikusi Š–P kryptimi orientuota 4x2,9 m dydžio, apie 1,5 m gylio duobė (1 pav.). Radinių prie bunkerio duobės nerasta.

Partizanų žeminės II vieta yra Globių miško 17 kvartalo 52 sklype, 385 m į PR nuo žeminės I, 360 m į PV nuo bunkerio III, 230 m į V nuo bunkerio II (6120460; 410203). Žeminė įrengta smėlingoje pušimis, eglėmis ir beržais apaugusioje pakilumoje, už 15 m į V nuo jos vinguriuoja senas apaugęs šiandien nebenaudojamas miško keliukas. Duobė keturkampė, 3,2x3,2 m dydžio, 40–70 cm gylio, su 1,9 m ilgio, 70 cm pločio lenktu įėjimu P pusėje ir pylimais duobės išorėje (2 pav.).

Šalia žeminės duobės surasti 3 durų ar langų apkaustai ir Vokietijos kariuomenės kombinuotas stalo įrankis – šaukštas ir šakutė (3 pav.). II Pasaulinio karo laikų 2 artilerijos sviedinių skeveldros, šrapnelio sviedinio šratas ir skeveldra pabirę iki 20 m atstumu į ŠV ir PV nuo žeminės. Šaudmenų šalia žeminės nerasta, kautynių pėdsakų neužfiksuota.

Iš viso šiandien Globių miške žinomi jau 3 partizanų bunkeriai ir 2 žeminės. Kautynių pėdsakų surasta šalia bunkerio II, tačiau jo tiesiogiai su Purviškių miško kautynėmis sieti nereikėtų (2017 m. žvalgytas bunkeris I sunaikintas 1950 m. gruodžio 12 d.). Abi žemines galėjo naudoti partizaninio karo pradžioje

2 pav. Globių (Purviškių) miško partizanų žeminės II duobė iš Š. G. Petrausko nuotr.

Fig. 2. A N view of partisan dug-out II in Globiai (Purviškiai) forest.

3 pav. Šalia Globių (Purviškių) miško partizanų žeminės II aptiktas Vokietijos kariuomenės kombinuotas stalo įrankis. G. Petrausko nuotr.

Fig. 3. A German-army combined eating utensil discovered next to dug-out II in Globiai (Purviškiai) forest.

miške slapstęsis Antano Joniko-Rolando (1913–1947) vadovaujamas būrys, o bunkerių istorinis kontekstas ir santykis su saugumo bylose aprašytomis operacijomis lieka neaiškus.

Varnaitinės (Užšešuvių) miške (Eržvilko sen.) žvalgytos Jono Strainio (g. 1918 m.) vadovaujamo „Saturno“ būrio partizanų žeminės, saugomos kaip Lietuvos partizanų kautynių ir žūties vieta (UK 44443), prieigos. *Žeminė* yra Varnaitinės miško 12 kvartalo 42 sklype, 50 m

4 pav. Varnaitinės (Užšešuvių) miško partizanų žeminės duobės iš ŠV. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 4. A NW view of the pits of the partisan dug-out in Varnaitinė (Užšešuviai) forest.

į V nuo 12 ir 13 kvartalus skiriančios kvartalinės linijos, smėlingoje tankiu lapuočių jaunuolynu apaugusioje lygumoje tuometiniame miško pakraštyje (H_{abs} 58,20–58,90 m) (6131155; 409732). Tai viena sausiausių vietų visame Varnaitinės miške.

Žeminės vietoje išlikusios dvi ŠV–PR kryptimi (70–250° ir 75–255°) orientuotos pylimo atskirtos duobės (4 pav.). Nors liudininkų prisiminimuose partizanų slėptuvė vadinama bunkeriu, jos dydis ir nedidelis duobių gylis leidžia manyti, kad tai buvo virš žemės iškilusi dviejų patalpų žeminė. Š duobė netaisyklinga stačiakampė, 3x2,8 m dydžio, 60 cm gylio, kiek užslinkusiais šlaitais. Jos Š, V ir P pakraščiuose supilti 2,8–3 m pločio, 30–50 cm aukščio smėlio pylimai, duobės R pusėje išlikęs lenktas 2,5 m ilgio, 80 cm pločio įėjimo griovys. P duobė stačiakampė, 3x2,6 m dydžio, 60 cm gylio, su 1,6–3 m pločio, 30–60 cm aukščio pylimais ir nežymiu išorės link platėjančiu 50 cm ilgio, 50–80 cm pločio įėjimo grioviu P dalyje. Tikėtina, kad tai buvo pagrindinė žeminės patalpa.

Žeminę „Saturno“ partizanų būrio partizanai įsirengė 1944 m. rudenį. Joje kartu su būrio vadu apsistojo daug kitų iš Batakių valsčiaus kilusių partizanų: Jonas Bikneris (g. 1920 m.), Jonas Gailius (g. 1914 m.), Petras Mikelaitis (g. 1920 m.), nežinomas partizanas Mikelaitis, Juozas Mockaitis (g. 1919 m.), Antanas Norkus (g. 1921 m.), Anzelmas Norkus (g. 1927 m.), broliai Jonas (g. 1920 m.) ir Jurgis Norkai (g. 1924 m.) bei Jonas Pukys (g. 1912 m.). 1945 m. sausio 9 d. stribai suėmė partizaną J. Biknerį ir kankindami privertė nurodyti slėptuvės vietą. Kitą dieną, t. y. sausio 10 d., žeminė buvo apsupta, kautynių metu žuvo 4 partizanai: J. Gailius, Anzelmas Norkus, Jonas Norkus ir J. Pukys. Būrio vadas J. Strainys, Jurgis Norkus ir J. Mockaitis iš kautynių sėkmingai pasitraukė, o Antanas Norkus, partizanai Mikelaičiai ir dar vienas nežinomas partizanas buvo suimti (*Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai*, Vilnius, 2006, d. V, p. 620–621; *Vakarų Lietuvos partizanų sritis. Atlasas: Kęstučio, Prisikėlimo, Žemaičių apygardos*, Vilnius, 2010, p. 19).

Anot partizano Anzelmo Norkaus sesers ir ryšininkės Albinos Norkutės-Kairienės, žuvu-

5 pav. Šalia Varnaitinės (Užšešuvių) miško partizanų žeminės rastas rankinės granatos F–1 sprogdiklis. G. Petrausko nuotr.

Fig. 5. A detonator from an F-1 grenade found next to the partisan dug-out in Varnaitinė (Užšešuviai) forest.

6 pav. Šalia Varnaitinės (Užšešuvių) miško partizanų žeminės rastas medaliukas. G. Petrausko nuotr.

Fig. 6. A medallion found next to the partisan dug-out in Varnaitinė (Užšešuviai) forest.

siųjų palaikus iš kautynių vietos į Santakų kaimą įsakyta nuvežti partizanų rėmėjui Jokimui Liekiui. Kovotojų kūnai buvo sumesti į dešiniajame Šešuvies upės slėnio šlaite iškastus apkasus ir užkasti sniegu. Tų pačių metų pavasarį apylinkių gyventojai ar partizanai palaikus surado ir ten pat arba netoli šios vietos palaidojo (*Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai*, Vilnius, 2006, d. V, p. 616). Atgimimo metais partizanų palaikus ketinta perlaidoti kapinėse, tačiau tikslios palaidojimo vietos surasti nebepavyko.

Metalo ieškikliais iššvalgius žeminės duobes ir artimiausią jų aplinką (daugiausia R, PR ir P puses), aptiktos 3 7,62x54R mm kalibro šovinių tūtelės ir kulka, 3 7,92x57 mm *Mauser* kalibro šovinių tūtelės, 7,62x25 mm *TT* kalibro šovinio tūtelė (iššauta iš pistoleto kulkosvaidžio *PPŠ*), susprogusios rusiškos rankinės granatos *F–1* sprogdiklis (5 pav.), apnykęs Švč. Jėzaus Širdies arba Čenstakavos Dievo Motinos (?) medaliukas (6 pav.), 2 fabrikinės vinys ir 2 stiklainio šukės. Šalia žeminės taip pat rasta molinių krosnelės plytų fragmentų (bendro 120,23 g svorio).

Žeminės duobės paviršiuje aptiktas 7,62x 54R mm kalibro šovinio fragmentas ir rankinės granatos sprogdiklis, šalia ir kiek toliau jos pasklidusios rusiškų (7,62x54R mm ir 7,62x 25 mm *TT* kalibrai) ir vokiškų (7,92x57 mm *Mauser* kalibras) šovinių tūtelės su 1935 ir 1940 m. pagaminimo datomis (dalis tūtelių nežymėtos arba markiruotė neįžiūrima) patvirtina istorinius duomenis apie žeminės prieigose 1945 m. sausį kilusias kautynes. Šaudmenų rasta net už 22–23 m į R–PR nuo žeminės. Medaliukas ir stiklainio šukės liudija Varnaitinės miške apsistojusių partizanų buitį, o krosnelės plytų fragmentai ir fabrikinės vinys siejamos su žiemą naudotos žeminės konstrukcija ir apšildymu.

A survey of partisan bunkers and dug-outs in the Jurbarkas district

In 2020, m. LLKĮS surveyed 4 locations of partisan bunkers and dug-outs in the Jurbarkas district. Two bunkers and one dug-out were identified in Globiai forest (Figs. 1, 2), and a search for the location of the clash of 15 September 1948 was carried out in Purviškiai forest (the old name of the forest). The location of an unknown encounter was evidenced by Russian and German bullets and the base of a shell from a Russian flare gun found adjacent to partisan bunker II. While the search of the surroundings of bunker III proved fruitless, a combined German-army eating utensil and three door/window bindings were found next to the dug-out II (Fig. 3). Both bunker III and dug-out II were abandoned with no casualties. The dug-out is ascribed to the early days of the partisan resistance, but the precise chronology and historical context of the bunker remains a mystery.

The area around a partisan dug-out in Varnaitinė (Užšešuviai) forest (Fig. 4) was also surveyed. Russian and German bullets and a hand grenade detonator (Fig. 5) found in this vicinity

confirm historical records of a firefight occurring on approach to the dug-out on 10 January 1945, which cost four partisans their lives. The medallion and glass jar fragments demonstrate the domestic side of the partisan resistance (Fig. 6), whilst the brick fragments from a burner and factory-made nails provide clues about the construction and use of the dug-out in winter.

Ilona Vaškevičiūtė,
Michał Siemiński

Armijos Krajovos kovotojų kapų paieška ir jų ekshumacija Vilnijos krašte

Jau 4 metai, kai Vilnijos krašte Lenkijos IPN Kresų (Pakraščių) skyriaus Paieškų ir identifikacijos padalinys kartu su Lietuvos archeologe I. Vaškevičiūte vykdo AK kovotojų, žuvusių II Pasaulinio karo metais kovoje su vokiečiais ar NKVD padaliniais, paieškos ir rastų palaikų ekshumacijos darbus (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 664–671; *ATL 2018 metais*, 2019, p. 604–608; *ATL 2019 metais*, 2020, p. 475–480).

Šiais metais tyrimų grupėje dirbo istorikai ir archeologai dr. Adamas Kuczyńskis, Michałas Siemińskis, Marekas Nadolskis, Adrianna Wojciechowska, Jolanta Adamek, Rafałas Michlińskis, antropologė Magda Krajewska, taip pat savanoriai iš draugijos „Oderis–Nemunas“ bei Patriotinės jaunimo sąjungos iš Vilniaus nariai. Antropologinius tyrimus ir jų ekspertizę atliko VU MF mokslo darbuotoja J. Kozakaitė ir R. Brinzaitė.

Per 2017–2019 m. žvalgyta ir tyrinėta 18 vietovių. Ne visose jų rasta palaidojimų ar ieškota konkrečių užkastų asmenų. 2020 m. planuoti darbai tiek naujose vietovėse, tiek ir tęstiniai. Archeologiniai tyrimai buvo atliekami 4 vietovėse: Eišiškių piliavietėje (Šalčininkų r., Eišiškių sen.), Pilakainyse (Šalčininkų r., Jašiūnų sen.), Raubiškėse (Švenčionių r. , Magūnų sen.) ir Šv. Rapolo parapinėse kapinėse (Vilnius). Palaidojimai rasti dviejose iš jų – Raubiškėse (AK kovotojų palaikai) ir Vilniaus Šv. Rapolo kapinėse, pastarosiose – ne ieškomų kovotojų palaikai, o XIX a. palaidojimai.

Raubiškių miške darbai vykdomi nuo 2018 m. Pagal turimus duomenis čia ieškoma Sergeiuszo Kościałkowskio organizuoto būrio „Fakira“, 1945 m. vasario 4 d. žuvusių ir miške tarp ežerėlio ir miško keliuko, ant kalvelės, užkastų kovotojų. Dar 2018 ir 2019 m. buvo numatyti tyrimų plotai, labiausiai atitikę liudininkų parodymus. Kapo ieškota sukamuoju grąžtu. Teritorija suskirstyta į 10x10 m kvadratus, kurie suskirstyti kas 1 m ir kiekviename jų susikirtime gręžta. Gręžimo tankis 1 m. Iš viso padaryti 1445 gręžiniai iki 1 m gylio. Visuose aptikta natūralaus miškožemio – po samanomis atsidengė švarus šviesiai geltonas smulkus smėlis. Išskirtiniai buvo tik 3 kvadratai – ploto III kv. 2–3A, kuriuose dar 2019 m. fiksuota maišyta žemė, o patikrinus konstatuota, jog toje vietoje buvo užkastos statybinės atliekos. Kasti perkasą 2019 m. atsisakyta, nes miškininkai išdavė leidimą tik gręžti. 2020 m. gavus leidimą iš miškininkų ir kasti, nuspręsta patikrinti duobę, siekiant įsitikinti, ar po šiukšlėmis tikrai yra nejudinta žemė. Įsitikinta, jog šioje vietoje kapo nebuvo. Ieškomų kovotojų kapas aptiktas plote IV. Jis yra kitoje miško keliuko pusėje nuo nelegalių kasinėtojų 2017 m. (?) kastos duobės, kurią ekspedicija dar 2018 m. patikrino ir pagal galimybes užlygino.

Gręžiant plote IV, kv. 2A–B fiksuota maišyta žemė (1 pav.) Čia pradėtas kasti 3x2 m dydžio šurfas, kuris pasiekus 60 cm gylį, ir užfiksavus galbūt duobės kontūro fragmentą, buvo padidintas iki 6x4 m dydžio perkasos. Padidinta